

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

SEGERSTEDTINSTITUTET

RAPPORT 11

RAPPORT 11

Globala konflikter med lokala konsekvenser

Hur krigen i Syrien och Irak har förståtts av tjänstemän
och närstående i Göteborg under perioden 2012 till 2016

Göran Larsson, Christer Mattsson & Jennie Sivenbring

Göteborgs universitet, Segerstedtinstitutet

2023-03-10

Om författarna

Göran Larsson är professor i religionsvetenskap vid Göteborgs universitet samt gästprofessor vid Akademin för polisiärt arbete vid Högskolan i Borås. Larssons forskning är framför allt inriktad mot frågor som rör islam och muslimer i Europa i historia och nutid. Sedan 2015 är Larsson knuten till Segerstedt institutet vid Göteborgs universitet.

Christer Mattsson är föreståndare för Segerstedtinstitutet och docent i pedagogik. Hans forskning berör bland annat radikaliseringsprocesser hos individer och grupper i högerextrema och nationalsocialistiska miljöer. Han är även verksam kring studier som berör förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism generellt. Vidare bedriver han forskning kring utbildning om Förintelsen och antisemitism.

Jennie Sivenbring är lektor i Barn- och ungdomsvetenskap. Hennes forskning fokuserar på samhällets insatser för att motverka våldsbejakande extremism och på barns och ungas livsvillkor i relation till extremism.

Inledning

Räknat på antalet invånare är Sverige ett av de länder i Europa varifrån flest personer har rest för att ansluta till kriget i Irak och Syrien (Van Ginkel & Entelmann 2016; Benmelech & Klor 2020). Av de omkring 300 svenskar som anslutit sig till Islamiska staten eller liknande rörelser beräknas cirka en tredjedel ha kommit från Göteborg eller närliggande städer i Västra Götaland. Enligt Gustafsson och Ranstorp (2017) är den genomsnittliga åldern på de som rest drygt 27 år och majoriteten finns sedan tidigare i socialtjänstens och polisens register (Rostami et al. 2020).

Föreliggande rapport ger en bakgrund till konflikterna i Syrien och Irak och den forskning som bedrivits i samarbete mellan Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet och Göteborgs stad, ett projekt som främst har varit inriktat på att dokumentera och analysera om, hur och var (på vilka platser) tjänstemän som lärare, fritidsledare, socialarbetare och poliser uppmärksammade det faktum att ett växande antal göteborgare började resa till konflikterna i Syrien och Irak för att ansluta sig till en väpnad kamp. Rapporten avslutas med en sammanställning av projektets slutsatser samt ett antal rekommendationer till myndigheter och Göteborgs stad.

Fokus och begränsningar

Projektets primära fokus, har varit att skapa en bild av tiden före, under, och efter det att göteborgare tagit beslutet att resa till Syrien och Irak för att ansluta sig till Islamiska staten eller liknande rörelser. För att komma åt dessa kritiska brytpunkter har vi främst valt att fokusera tjänstemän som lärare, socialarbetare, fritidsledare och poliser och dessa professionella aktörers återblickar på avgörande tidpunkter när det gäller utresandeproblematiken. Ett annat sätt att komma åt avgörande vändpunkter har varit att tala med anhöriga, vänner och betydelsefulla andra (till exempel religiösa ledare, idrottstränare, personal på fritidsgårdar et cetera). Tyvärr har det varit mycket svårt (för att inte säga omöjligt) att tala med så kallade återvändare från konflikterna i Syrien och Irak. Många är traumatiserade av sina upplevelser och rädda för att tala om tiden i Syrien och Irak, och många riskerar också åtal om de berättar om sin tid hos Islamiska staten och liknande

rörelser. Dessa faktorer har förmodligen bidragit till en ovilja att ställa upp på intervjuer. Myndigheter som socialtjänst, skola och polis, som kan ha varit i kontakt med personer som rest och återvänt, har inte heller haft tillåtelse att förmedla kontakter eftersom rådande lagstiftning inte godkänner denna typ av delande av personkänsliga uppgifter (se Hjerstedt 2022 om regler för Offentlighets- och sekretesslagen, OSL). Att delar av projektet har genomförts under en period då stora delar av Sverige har varit påverkade av Covid19-pandemin har varit en ytterligare försvårande faktor.

Det enda sättet att få med dessa röster har därför varit att använda oss av andra publika källor, främst reportage i media, men också i internationella och svenska forskningsstudier. Att vi själva inte har lyckats få tag på så kallade IS-resenärer från Göteborg är en brist som bör kompletteras med ytterligare forskning. Det är dock möjligt att personer som rest och återvänt kan bli mer benägna att tala om sina beslut att resa när en viss tid har gått sedan dessa händelser. Om så är fallet bör detta vara en prioriterad forskningsuppgift inför framtiden. Även om föreliggande rapport ger en bild av hur myndigheter, tjänstemän och närstående tolkade, reagerade och agerade på att cirka hundra göteborgare anslöt sig till Islamiska staten och liknande rörelser, har vi mycket liten kunskap om vilka händelser och motiv som låg till grund för de som reste till Syrien och Irak. Vår kunskap är därför primärt begränsad till utomståendes tolkningar och förklaringar och vi saknar röster från de som själva tog beslutet att resa, samt att återvända till Sverige.

Forskningsfrågor

Projektets forskningsfrågor lyder:

1. Hur beskriver myndighetspersoner, inom skola, socialtjänst, fritid och polis, sina erfarenheter av radikaliseringsprocesser till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd?
2. Hur beskriver betydelsefulla andra, föräldrar, syskon, vänner, släktingar och personer inom föreningslivet, sina erfarenheter av radikaliseringsprocesser till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd?

3. Hur beskriver de som själva radikaliserats sina erfarenheter av radikaliseringsprocesser till jihadism i Göteborg med omnejd?
4. Vilka faktorer har enligt tjänstemän främjat respektive förhindrat radikalisering till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd?
5. Vilka faktorer bedömer anhöriga till utresande och utresande ha främjat respektive förhindrat radikalisering till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd?

Centrala begrepp

Två begrepp som återkommer i föreliggande rapport är radikalisering samt jihadism. Utan att ge en detaljerad genomgång är det viktigt att förklara hur dessa har förståtts och används i vår text.

På arabiska knyts rotkonsonanten J-H-D som bildar ord som *jihad* och *ijtihad* till betydelser som kamp och ansträngning, men i dagligt tal knyts ordet oftast till terrorism och våld i islams namn. I islamisk teologi och idéhistoria har dock ordet jihad används i två betydelser. Den så kallade *stora jihad* innebär den kamp som alla muslimer för i sitt dagliga liv för att göra rätt och att anstränga sig för att leva ett så gott liv som möjligt. Denna tolkning har inget med våld att göra. Däremot brukar den så kallade *lilla jihad* knytas till en väpnad kamp där muslimer försvarar sig mot oförrätter eller om de blir angripna. Denna form av jihad brukar oftast associeras med självförsvar och rätten att försvara sig om man blir anfallen. Bland grupper som exempelvis al-Qaida och Islamiska staten har termen jihad främst kommit att användas som en legitimering av krig. Väl medvetna om att jihad kan förstås på flera sätt används begreppet i föreliggande projekt som en beskrivning av grupper som tolkar islam på ett sätt som legitimerar våld (för en diskussion om olika betydelser av jihad, se till exempel Landau-Tasseron 2023).

Radikalisering är ett begrepp som används både inom den vetenskapliga litteraturen och inom mediala, politiska och byråkratiska diskussioner för att så som, Peter Neuman uttryckte saken, det som har skett ”before the bomb goes off” (Neumann 2008, 4). Som vetenskapligt begrepp har radikalisering varit föremål för omfattande kritik, vilket bland annat berört oklarheten om

begreppet ska förstås som en process, om det är analytiskt eller deskriptivt och inte minst vad som är orsak och verkan, det vill säga om radikaliserings är en orsak till att människor begår terror eller om det är en konsekvens av andra psykosociala faktorer. Vidare har begreppet kritiserats för att individualisera problemet med terrorism istället för att se terrorismen i dess samhälleliga kontext (jmf. Heath-Kelly 2013; King & Taylor 2011; Kundnani 2014; O'Donnell 2016). I den här studien använder vi begreppet deskriptivt för att beskriva både orsaker och processer vilka ledde till att göteborgare valde att ansluta sig till terrorgrupper i Syrien och Irak. I det deskriptiva användandet har vi möjliggjort för våra informanter att både tala om händelser och orsaker till dessa händelser så som de valt att beskriva dem. Detta har möjliggjort för oss att vi i vår tur kunnat beskriva processer och analysera dem.

Krigen i Syrien och Irak och den Islamiska staten

För att förstå omständigheterna kring de individer som reste till Islamiska staten och liknande rörelser är det nödvändigt att ha en översiktlig bild av vad som ledde fram till konflikterna i Syrien och Irak. En utgångspunkt kan identifieras i det som har kommit att kallas för den arabiska våren.¹ Den arabiska våren som startar i december 2010 som en folklig protest i Tunisien kom framför allt att handla om protester mot totalitära styren, brist på demokrati och rättvisa i ett flertal länder i Mellanöstern, Nordafrika och Gulfen (Fazlhashemi 2013). Precis som i Tunisien och Egypten kom de folkliga protesterna i Syrien att handla om kravet på att den sittande makten skulle avgå (i Syrien president Bashar al-Assad) och ersättas med en folkvald ledare. Medan revolutionerna i Egypten och Tunisien kom att leda till förändringar möttes demonstranterna i Syrien av ett besinningslöst våld och motsättningarna kom snabbt att eskalera till en väpnad kamp mellan olika grupperingar i Syrien (Lund 2014). Å ena sidan samlades många demonstranter kring den Fria Syriska Armen (FSA) och å andra sidan kom konflikten att skapa ett utrymme för våldsbejakande islamistiska grupper. När andra länder som Iran, Ryssland och Saudiarabien blandade sig i konflikten och bistod med ekonomiska resurser, samt vapen och soldater, eskalerade våldet ytterligare vilket skapade möjligheter för nya grupperingar. Konflikterna kom över tid att handla alltmer om religiösa och etniska

¹ Starten för den arabiska våren brukar identifieras till Tunisien där en grönsakshandlare i protest mot regimens behandling av medborgare, sätter eld på sig själv. Efterföljande protester leder till att president Zine al-Abidine Ben Ali flyr landet. Liknande form av protester sprider sig till Egypten, Libyen, Jemen, Bahrain, Syrien och slutligen till Turkiet (Alian 2016).

motsättningar och allt mindre om en kamp för demokratisering och alla medborgares lika värde. Inte minst kom flera av de religiöst motiverade sunni-muslimska grupperingarna att aktivera och utnyttja den konfliktlinje som har funnits mellan sunni- och shia-muslimska grupperingar ända sedan profeten Muhammads död (Finnbogason, Svensson & Larsson 2019; Ibrahim 2018). För den syriska staten och familjen Assad kom konflikten främst att handla om överlevnad och att bevara sin makt över folket.

Om vi skall förstå Islamiska statens uppgång måste vi börja i de konflikter som hade plågat grannlandet Irak sedan 1990-talet. Efter kriget mellan Iran och Irak (1980–1988) hade Iraks ledare Saddam Hussein (1937–2006) invaderat Kuwait vilket ledde till det första så kallade Gulfkriget 1990–1991. Som en del i befriandet av Kuwait attackerades Irak av en västerländsk allians, men Saddam fick behålla styret över sitt land. Precis som i grannlandet Syrien hade Saddam skapat en stat som byggde på en absolut lydnad till ledaren. Oppositionella krafter som hotade makten kvävdes snabbt och brutalt. Som ett led i denna politik var det många grupperingar (både etniska och religiösa) som missgynnas av det politiska styret medan andra gynnades (Baram 1997; Cockburn 2015). Framför allt var det släktingar och vänner till Saddam som fick favörer, medan exempelvis kurdiska och shia-muslimska grupperingar missgynnades (Tønnessen 2014).

Efter terrordåden mot USA 2001 kom Irak också att pekas ut som ett centrum för terrorism och massförstörelsevapen (en anklagelse som visade sig vara överdriven eller felaktig, Ekéus 2018). År 2003 inleder USA en ny invasion av Irak och vid detta tillfälle avsätts och avrättas Saddam Hussein (2006). Det följande maktskiftet skapade utrymme för nya aktörer och många personer och grupper hade ett starkt behov av att hämnas och få tillgång till ett bättre liv, något som inte minst gäller för de många shia-muslimska grupperna i landet. Vid denna tidpunkt kommer Irak att bli en magnet för våldsbejakande jihadister. En viktig aktör var Abu Musab az-Zarwazi (1966–2006), som i samband med USA:s invasion bildade den al-Qaida lojala rebellgruppen *Jama't al Tawhid wal Jihad* ("Gruppen för monoteism och jihad"). Denna grupp kom snart att inleda attacker på shia-muslimska helgedomar, men också mot västerlänningar och andra som betecknades som otrogna (Kazimi 2006; Napoleoni 2005). I samband med att az-Zarwazi dödas år 2006 byter rörelsen namn till Islamiska staten i Irak.

Som en följd av den politiska instabiliteten som följde efter arabiska våren blev det möjligt för våldsbejakande rörelser att utnyttja de konflikter som skapade splittringar och

motsättningar i både Syrien och Irak. Från och med 2013 byter Islamiska staten i Irak namn till Islamiska staten i Irak och Syrien (ISIS). De militära framgångarna är betydande och ISIS växer nu snabbt och gruppen tar kontroll över bland annat staden Raqqa och i juni 2014 utropar sig rörelsen ledare Abu Bakr al-Baghdadi (1971–2019) till kalif över den Islamiska staten (IS). Det är vid den här tidpunkten som världens blickar kommer att riktas mot Syrien. Framför allt är det Islamiska statens övertagandet av Iraks näst största stad Mosul (vilket sker i juni 2014), men också nyheter om massavrättningar, korsfästningar och förslavade av kvinnor som väcker uppmärksamhet och bestörtning världen över, inte minst efter dåden mot Yazidiska kvinnor och barn i Sinjarbergen (McCants 2015).

Olika förklaringsmodeller

Som tidigare nämnts är det proportionellt många individer som har rest från Sverige för att ansluta sig till våldsbejakande islamiska rörelser (Van Ginkel & Entelmann 2016; Benmelech & Klor 2020) och flera svenska forskare, journalister och myndigheter har diskuterat anledningar till att det blivit så.

Forskning om radikaliserings återfinns inom en mängd olika vetenskapliga discipliner, men också inom det praktiska arbetet mot våldsbejakande extremism (så väl inom socialtjänst, skola, kriminalvård som polis, se till exempel Edling & Rostami 2017 eller CVE 2022). Trots att de flesta som studerar eller arbetar med frågor som rör radikaliserings försöker att hitta samband mellan radikaliserings, ideologi, religion, extremism och våld (Monaghan & Molnar 2016) är det vanligt att olika perspektiv och antaganden står i konflikt med varandra. Radikaliserings kan därmed ses som ett ”wicked problem” (Rittel and Weber 1973, 160). Ett ”wicked problem” är ett problem som uppfattas som unikt och som uppstår som en konsekvens av andra problem. Därtill har denna typ av problem inte någon självklar eller definitiv lösning och de målkonflikter som ofta uppstår kring hur ett ”wicked problem” skall förklaras och lösas ger oftast (om inte alltid) upphov till kontroverser och politiserade diskussioner. Hur myndigheter förstår problemet och vilka lösningsförslag som anges kommer därmed att skapa debatt och konflikt, inte minst mellan olika aktörer i samhället. Att ta tag i problemet kan därmed bli ”kostsamt” oavsett hur det förklaras eller löses.

I den politiska debatten är det inte heller ovanligt att så kallade mono-kausala förklaringar som betonar att en person har blivit radikal på grund av X och har rest till Islamiska Staten som en följd av Y lyfts fram. Det är även vanligt att peka på så kallade push-faktorer som betonar vad som trycker ut individer till en viss position (exempelvis utanförskap, rasism, islamofobi, et cetera) eller så kallade pull-faktorer som lockar eller drar till sig individer (drömmar om krig, våld, vissa tolkningar av islam, et cetera). Även om forskningen ger mer eller mindre stöd för dessa förklaringar är det sällan eller aldrig som forskare väljer att framhålla *en* förklaring som grundorsaken till varför någon väljer en viss livsstil eller att ansluta sig till Islamiska staten eller likande rörelser. I stället för mono-kausala förklaringar är det snarare en mix av olika faktorer som ger en förklaring till varför människor gör vissa livsval. På samma sätt som wicked-problems är komplexa är lösningarna av dessa problem komplexa och mångfacetterade.

Trots att vår kunskap om hur radikaliseringsprocessen har sett ut för dem som rest till Syrien och Irak för att ansluta sig till Islamiska staten och liknande rörelser är begränsad finns det olika försök till förklaringar. Den mest detaljerade översikten till de som reste till Islamiska staten och liknande rörelser från Sverige är Gustafsson och Ranstorp (2017) som innehåller en analys av data från Säkerhetspolisen som omfattar 267 svenska medborgare som har rest till Syrien och Irak under perioden juni 2012 till och med september 2016 (Gustafsson & Ranstorp 2017, 75; se även Rostami et al. 2020 samt Sandelin & Lodenius 2023).

I det följande kommer vi att beskriva några av de förklaringsmodeller som förekommer i internationell forskning. Att vi lyfter fram den internationella forskningen beror på att även den begränsade svenska forskningen som har genomförts om svenska så kallade IS-krigare som bland annat har genomförts av Gustafsson & Ranstorp (2018) Rostami et al. (2020), Nilsson (2015) samt Edling & Rostami (2017) anger liknande förklaringsmodeller som framhålls i den internationella forskningen. Svenska forskare har därmed inte utvecklat några egna förklaringsmodeller som gäller just för svenska förhållanden.

Samtidigt som vi vet att många som valde att åka till Islamiska staten och liknande rörelser ofta var vänner eller tillhörde samma familjer (kusiner, brödra- och syskonskaror eller

kompisgäng) har nationella eller lokala skillnader över lag fått en begränsad uppmärksamhet i både svensk och internationell forskning (Rostami et al. 2020). I viss mån har centrala talespersoner och vissa föreningar lyfts fram av både forskare och journalister (se till exempel Sandelin 2016 samt Sandelin & Lodenius 2023 om Göteborg) men hur dessa förhåller sig till andra föreningar och varför just dessa har blivit framgångsrika har inte blivit föremål för någon djupare analys. Varför vissa och inte andra vänskapsband spelade en avgörande betydelse för att relativt många reste från just Göteborg återstår att belägga med ytterligare forskning. En motsvarande forskning skulle även behöva göras för de som valde att inte åka trots att de kunde känna sig lockade av Islamiska statens tolkningar av islam. Denna grupp av sympatisörer eller hang-arounds har fått mycket lite uppmärksamhet i svensk och internationell forskning.

En förklaring som dock framhålles i både den svenska och internationella forskningen är att de som har rest har upplevt frustration över det våld som den syriska regimen har använt mot civilbefolkningen efter den arabiska våren 2011 (Cockburn 2015). Denna frustration har också förstärkts av en upplevelse av att muslimer är utsatta och utpekade i västvärlden; inte minst sedan kriget mot terrorismen inleddes efter den 11 september 2001 (Hodges 2010). Islamofobi samt frustration och en upplevelse av diskriminering och segregation är enligt detta synsätt viktiga förklaringar till varför unga arga män trycks ut ur samhället och ansluter sig till organisationer som Islamiska staten eller kriminella gäng (Roy 2018). Gränsen mellan olika våldsbejakande miljöer kan utifrån dessa orsaker ses som flytande och personer kan enkelt röra sig mellan religiöst motiverat våld och kriminalitet (Rostami et al. 2018). Exempelvis företräder den franska antropologen och sociologen Oliver Roy (2018) en uppfattning som gör gällande att radikaliseringsprocessen av de som anslöt sig till Islamiska staten och likande rörelser var en islamisering av redan våldsbenägna och kriminella unga vuxna. Även svenska forskare har framhållit utanförskap, diskriminering, rasism och islamofobi för att förstå varför unga muslimer lockas till mer radikala rörelser (Ismail 2015; Schclarek Mulinari 2019).

Medan en forskare som Olivier Roy väljer att betona strukturer och lägger större ansvar på majoritetssamhället är andra förklaringar i högre utsträckning fokuserade på ideologiska och teologiska komponenter (Dawson & Amarasingam 2017; Kepel 2017). Bland de förklaringar som exempelvis framhålls av den franske islamologen Gilles Kepel är det primärt islamisk

retorik som uppmanar till våld och den snabba spridningen av dessa budskap i sociala medier som är en viktig förklaring till de senaste årens utveckling (Kepel 2017). Framväxten av det som ofta benämns som Salafism och våldsbejakande islamism tilltalar i synnerhet ungdomar som befinner sig i en utsatt position där de kläms mellan majoritetssamhället och föräldragenerationens värderingar och ideal (Meijer 2009). Det finns också de som identifierar sig med en våldsbejakande ideologi som har blivit synonym med att vara cool och att tillhöra en utvald grupp ("jihadi cool"). Att åka till Syrien och Irak för att ansluta sig till Islamiska staten och liknande rörelser blir därmed ett sätt att kunna leva ut fantasier om krig och utöva våld mot svaga och försvarslösa grupper samt att skaffa sig kvinnor. Till skillnad från de första förklaringsmodellerna som betonar strukturer och samhällsklimat läggs här ett större ansvar på individen och dennes beteende. Exempelvis ser Gilles Kepel de enskilda jihadisterna som kuggar i ett stort och någorlunda sammanhållet system och därmed tillmäter han ideologisk övertygelse en större roll än vad till exempel Roy (2017) gör i sina studier av samma fenomen. Även i Sverige har liknande förklaringar lyfts när det gäller att förstå varför svenska medborgare valde att ansluta sig till Islamiska staten och likande rörelser (Gustafsson & Ranstorp 2017)

I forskning har det också uppmärksammat att det finns ett samband mellan kriminella miljöer och radikaliserings till terrorism, ofta benämnt som ett slags brott-terror-nexus (Hutchinson & O'Malley 2007; för Sverige se Rostami et al. 2018). Det finns därmed anledning att beakta relationen mellan livsstilskriminella miljöer och radikaliserings till våldsbejakande tolkningar av islam (Basra et al. 2016; Coolsaet 2016; Neve et al. 2020). Även Amir Rostami (2020) med kollegor drar liknande slutsatser baserat på registerdata över 41 avlidna svenskar som reste till Islamiska staten och liknande rörelser i Syrien och Irak. Detta betyder inte nödvändigtvis att brottslighet är en inkörsport till radikaliserings (se till exempel Sandelin & Lodenius 2023), det handlar snarare om att kriminella och extrema grupper tenderar att formeras genom sociala relationer. Det är därmed främst i kamratgrupper som rekryteringen sker och det är bland en särskild typ av individer, så kallade "same pool of people" (Rostami et al. 2020; Sandelin & Lodenius 2023) som de som rest till Islamiska staten tycks återfinnas. Även bland de som rest från Göteborg till Syrien och Irak återfinns många i belastningsregistret och att det finns en koppling mellan våldsbejakande extremism och kriminalitet bekräftas till viss av våra informanter. Den kriminalitet som kopplas till de som rest är dock sällan (eller aldrig) någon kriminalitet som direkt kan kopplas till terrorism eller våldsbejakande extremism utan snarast till narkotikabrott, misshandelsfall, trafikförseelser

eller likande former av kriminalitet (Rostami et al. 2020, se även Säkerhetspolisen 2010 samt Sandelin & Lodenius 2023).

Ytterligare en faktor som bör nämnas i sammanhanget är att det tycks ha varit väldigt enkelt att ta sig till konfliktområdet i Syrien och Irak. Jämfört med liknande konflikter i exempelvis Afghanistan var det enkelt att köpa en biljett till Turkiet för att sedan resa vidare till IS-kontrollerade områden, menar Hegghammer (2013; se även Gustafsson & Ranstorp 2017, 78). Ur detta perspektiv skiljer sig konflikterna i Syrien och Irak från tidigare konflikter, som också attraherat svenska muslimer att ansluta sig till en väpnad konflikt i exempelvis Afghanistan, Bosnien eller Somalia. Dessa konflikthärdar var dels betydligt svårare att resa till, dels var de som reste till dessa konfliktzoner sällan eller aldrig publika med sina beslut att resa (Nilsson 2015). Som flera av våra informanter berättade innebar den så kallade arabiska våren att det blev betydligt enklare att uttrycka sina åsikter om de sittande regimerna öppet och det var bara att gå in och köpa en biljett på en resebyrå och resa direkt till konfliktzonerna för den som så önskade (Larsson, under utgivning). Ur detta perspektiv var konflikterna i Syrien och Irak annorlunda jämfört med tidigare konflikter.

Att den arabiska våren snabbt gick över till våld och terror var något som inte alltid registrerades direkt och under en tid var det nästan inget problem att uttrycka sin sympati för Islamiska staten och liknande rörelser i Göteborg. För flera tjänstemän och anhöriga var denna period både förvirrande och motsägelsefull. Å ena sidan sågs den arabiska våren som en början på en demokratiseringsprocess i Mellanöstern samtidigt som många hade svårt att förstå och hänga med på vad som hände på marken i Syrien och Irak å andra sidan. Den svenska lagstiftningen gav inte heller någon möjlighet att stoppa de som ville resa till konfliktzonerna i Mellanöstern. Det var först 2016, det vill säga efter att resandet till Islamiska staten och liknande rörelser i princip hade upphört (Gustafsson & Rostami 2017), som det blev möjligt för polis och andra myndigheter att ingripa. Att lagstiftningen släpade efter innebar dock inte att socialtjänst, skola eller polisen inte gjorde något, men i många fall fick enskilda tjänstemän försöka att hitta lösningar på mycket svårlösta frågor. Att dokumentera och analysera den förvirring som många tjänstemän upplevde under denna period är en av föreliggande projekts viktigaste resultat.

Kvinnor och barn

Huvuddelen av forskning om krigsresenärer har koncentrerat sig på män och mäns motiv och rationalitet att ansluta sig till militanta grupper eller terrororganisationer. Till konflikterna i Syrien och Irak är det dock ovanligt många kvinnor som anslutit sig. Cirka 25 procent av de som rest från västvärlden beräknas ha varit kvinnor (Soufan Group 2015; Van Ginkel & Entelmann 2016; Benmelech & Klor 2020; Peresin & Cervone 2015).

Orsaker till kvinnors deltagande tycks ofta skilja sig från de som lyfts fram om män. Exempelvis är det inte ovanligt att kvinnors resande ses som en konsekvens av mäns resande och därmed blir kvinnor passiva medföljare, utan egen rationalitet eller eget intresse för konflikten. Exempelvis lyfter Hoyle, Beadford och Frenett (2015) fram tre huvudsakliga skäl till att kvinnor anslutit till Islamiska staten: den uppfattade attacken på muslimer och på den globala muslimska komuniteten (*Ummah* på arabiska); uppbyggandet av kalifatet och för att bidra till en stat som bygger på "rätt" tolkning av islam, samt tron på att stödet till Islamiska staten är en muslims skyldighet.

Samtidigt menar Hoyle et al. (2015) att kvinnor har uppvisat mer känslomässiga tveksamheter att ansluta sig till Islamiska staten än män. Exempelvis kan familjer utgöra ett praktiskt hinder för avfärd. Det brukar också argumenteras för att kvinnor som reser från väst, oftare har vuxit upp i väletablerade familjer, och att deras planer och ageranden inte varit kända hos anhöriga (Peresin & Servone 2015). Dessa förklaringar har dock blivit ifrågasatta av forskare (Martini 2018) och journalister (Seierstad 2016) som framhåller att många kvinnor som reste till Syrien och Irak faktiskt gjorde det av egen fri vilja. Ett exempel från Göteborg är den kände IS-krigaren Michael Skråmos hustru Amanda som frivilligt tycks ha anslutit sig till Islamiska Staten (Galvez & Medin 2022).

Genomförande av studien

Våra utgångspunkter

I någon mening är det svårt att tänka sig att det går att entydigt besvara frågan om varför människor vid en viss tidpunkt beslutar sig för att bryta upp från en relativt trygg tillvaro för

att kasta sig in i krig, våld och livsfara. Därför har det inte varit vårt främsta syfte att undersöka varför vissa individer anslöt sig till Islamiska staten och reste till Syrien och Irak. Vi har inte heller haft som syfte att besvara vad som har hänt i Syrien eller Irak. I stället menar vi att det är nödvändigt att låta dem som anslutit sig till terrororganisationer resonera kring sina beslut att ansluta sig till denna typ av organisationer. Tidigare forskning (Jackson et al. 2012; Bloom & Horgan 2019) och våra erfarenheter från föreliggande projektet visar att det dock finns uppenbara svårigheter att vinna det förtroende och den tillit som krävs för att få göra detta inom de tidsramar vi har haft.² Dels finns ett motstånd i den stigmatiserade identitet som deltagande i terrororganisationer medför, dels finns rädsla för att bli anmäld eller att i intervjuer oavsiktligt avslöja brott. Detta är också något vi blivit varse genom eftersökningar av individer som själva rest, det finns ett betydande motstånd och rädsla för repressalier och bidragande till en stigmatiserande diskurs. Därför har det inte varit möjligt för oss att intervjua eller att samtala med någon av dem som har återvänt från en tid hos Islamiska staten eller liknande rörelser för detta projekt. Kanske dessa personer kommer att bli villiga att berätta om vad som motiverade dem att ansluta sig till dessa rörelser när lite mer tid har passerat. Just nu är frågan allt för känslig och politisk laddad. Inom föreliggande projekt har vi inte heller haft någon befogenhet att vare sig tvinga personer att ställa upp på intervjuer eller att få fram information om "återvändarna" från de myndighetspersoner som har ställt upp på intervjuer (se Hjertstedt 2022 om regler för Offentlighets- och sekretesslagen, OSL). Även om dessa kan ha haft kontakt med "återvändare" i sina respektive professioner så har vi inte lyckats att få någon att ställa upp på en intervju. Detta är en brist i föreliggande projekt.

Trots detta finner vi att sådana beskrivningar bör ses som en viktig dokumentation och en grundforskning som i sig kan stimulera till ytterligare forskning. Behovet av att lyssna på de som har radikaliserats och som har tagit till våld har exempelvis betonats av antropologen och kognitionsforskaren Scott Atran (2010), och sedermera också av Mattsson och Johansson (2020) i deras studier av nationalsocialistiska miljöer. Vi är dock väl medvetna om att varförfrågan är mycket komplex och att svaren ofta är en efterhandskonstruktion, det vill säga att det som man uppger i efterhand om varför man gjorde som man gjorde är en berättelse som passar in i nuet och inte nödvändigtvis har så mycket med de faktiska orsakerna att göra. Denna typ av invändningar är en återkommande kritik som ofta riktas mot radikaliserings som

² En ytterligare försvårande omständighet som försenade och försvårade föreliggande projekt var de restriktioner och försiktighetsåtgärder som behövdes göras på grund av Covid19.

fenomen (Heath-Kelly 2013; King & Taylor 2011; Kundnani 2014; O'Donnell 2016) och mot det som i både media och professionsstudier ofta benämns som radikaliseringsprocesser.

För att samla in nödvändiga data för föreliggande projekt valde vi att använda andra metoder för datainsamling och kom i stället att fokusera på hur individers beslut att resa till konflikterna i Syrien och Irak uppmärksammades, förklarades och bemöttes av myndigheter och andra personer i närheten av de som reste. Vad är det som gör att "resandet" sker på en viss plats vid en viss tidpunkt och hur gick det till, samt vilka mekanismer och strukturer påverkade besluten? Dessa frågor är centrala för framtida prevention. Det har också varit viktigt att lyfta fram röster från så kallade signifikanta andra; det vill säga personer som befann sig i miljöer eller i närheten av sådana där personer som valde att resa återfanns. Hur ser dessa "närstående" tillbaka på tiden kring den arabiska våren 2011 och kalifatets utropande 2014? Hur gick diskussionerna kring dessa tidpunkter och hur ser man på denna tidsperiod idag?

När vi nämner återblickar menar vi hur vändpunkter i livet konstrueras och återskapas efter att en viss tid har passerat. Forskarna i projektet är väl medvetna om att sådana återblickar kan vara färgade av en mängd olika faktorer och "hågkomster" skall inte automatiskt betraktas som faktiska beskrivningar av hur något gick till. För enskilda individer handlar det om deras hågkomst och minnesbild av en livsavgörande händelse, men för tjänstemän kan "minne" också handla om institutionellt minne och hur detta traderas inom en viss organisation. Det kan också finnas en vilja att försköna eller att framställa sig i en bättre dager än vad som faktiskt är fallet. Denna typ av bias är inte unik för dessa frågor, utan tycks vara allmänmänskliga. Vi har därför haft dessa problem i åtanke vid intervjuer samt analyser av det empiriska materialet. Vi har också kunnat förlita oss på den kvantitet som uppnåtts och de överensstämmelser (exempelvis i återkommande teman) som finns i de intervjuades utsagor.³ Därtill har vi haft möjligheten att i vissa fall triangulera material, det vill säga att vi har kunnat låta olika källor bekräfta varandra. I vissa fall har motsägelser kunnat kontrolleras eller följas upp. Vissa händelser har exempelvis återberättats i flera sammanhang och några av dem skulle till och med kunna beskrivas som vandringsberättelser som delas mellan ett stort antal personer som har intervjuats för projektet.

³ I forskningssammanhang benämns detta tillstånd ofta som att man har uppnått en mättnad och att inga nya aspekter tillförs i de senast genomförda intervjuerna eller experimenten.

Då tidigare forskning och media-reportage pekat ut stadsdelarna i nordöstra Göteborg som de områden varifrån merparten rest är det dessa områden som i huvudsak är i fokus för vårt projekt (Gustafsson & Ranstorp 2017, 88). Vårt val av plats är speciellt viktig eftersom den geografiska platsen ofta har haft betydelse för radikaliserings till våldsutövande extremism (Aho 1994; Ezekiel 2002; Gustafsson & Ranstorp 2017), detta även om tidigare forskning primärt har handlat om anslutning till högerextremism. Trots denna skillnad håller vi det för troligt att även radikaliserings till våldsbejakande tolkningar av islam har ett geografiskt mönster i den meningen att det äger rum på vissa platser och att andra platser med liknande socio-kulturella förutsättningar är relativt opåverkade.

Under projektet framkom att det också fanns anledning att även analysera hur utresandeproblematiken hade spelat ut sig i de nordvästra stadsdelarna i Göteborg, närmare bestämt på Hisingen. Även från denna del av Göteborg hade ett betydande andel individer rest för att ansluta sig till Islamiska staten och likande rörelser, något som inte fått någon större uppmärksamhet tidigare. Därför genomfördes även intervjuer med tjänstemän och närstående som hade varit aktiva under perioden 2014 och 2016 på Hisingen. Som de två studierna av Mattsson (2021, samt Mattsson, under utgivning) tycks ungdomsarbetet ha utformats på olika sätt i de nordöstra och nordvästra stadsdelarna. Huruvida dessa skillnader i organisering hade betydelse för att motverka våldsbejakande extremism återstår att belägga med ytterligare forskning.

Metodik och etiska avvägningar

Studien har genomförts på basis av framför allt två typer av empiriskt material. Dels semistrukturerade djupintervjuer med skolpersonal, ungdomsarbetare, socialtjänst, poliser och aktiva inom föreningslivet, dels intervjuer med olika andra betydelsefulla som har befunnit sig i miljöer där dessa frågor har diskuterats. Utöver detta har även mediematerial och Göteborgs stads policydokument som berörde våldsbejakande extremism under den aktuella tidsperioden lästs. Allt material som producerats inom projektet förvaras i etiskt godkända och högt säkerhetsklassade datalagringsenheter och projektet är etikprövat.

Intervjuer

Uppsökandet av relevanta aktörer har utformats som en så kallad snöbollsmetod (Cohen et al. 2011). En snöbollsmetod innebär att ett par relevanta aktörer identifieras, varpå dessa i sin tur kan identifiera andra aktörer som kan ha kunskap om frågan. Metoden är således baserad på sociala eller professionella relationer och tenderar att ge god täckning och tillgång till viktiga aktörer. Då det initialt utpekade området i Göteborg har ett begränsat antal lärare, ungdomsarbetare, rektorer, fältassistenter et cetera har det varit relativt lätt att identifiera dessa. I viss mån har vi också inkluderat relevanta personer som arbetade i de nordöstra stadsdelarna samt på Hisingen från 2012 fram till idag, men som inte längre är verksamma i området. Dessa personers erfarenheter kan vara av stort värde, speciellt med tanke på att omsättningen av tjänstemän (lärare, socionomer och fritidsledare) kan vara hög i särskilt utsatta områden.

Samtliga intervjuer har varit semistrukturerade och utgått från en intervjuguide som täcker projektets frågeställningar. En fördel med semistrukturerade intervjuer är att de tillåter att intervjuer genomförs som ett samtal. Därmed kan man som intervjuare och deltagare gå fram och tillbaka och det är möjligt att återvända till ett ämne eller en fråga som tidigare avhandlats för att få djupare förståelse (Kvale & Brinkmann 2014). Fyra personer från Segerstedtinstitutet har genomfört intervjuerna under perioden februari 2020 till september 2022. Samtliga intervjuer (med två undantag) har efter medgivande "bandats" för att därefter transkriberats ordagrant. Alla som har blivit intervjuade har fått information om projektet och de har givit skriftligt samtycke att de vill medverka. Samtliga informanter i föreliggande rapport samt i artiklarna och bokkapitel från projektet är pseudonymiserade för att skydda de som har ställt upp och deltagit i vår forskning.

Tabell 1: Intervjuer per informationskategori samt yrke/roll

Informantkategori	Yrke/roll	Antal
Kommunal personal		
	Ungdomsarbetare	11
	Skolpersonal	11
	Elevhälsa	3
	Socialtjänst	5
	Övriga tjänstemän	6
	Chefer	6
	Politiker	2
Statlig personal		
	Poliser	7
	Säkerhetspoliser	4
	Kriminalvård	1
Civilsamhälle		
	Företrädare för religiösa samfund	5
	Anhöriga	6
Övriga		
	Forskare och experter	2
Summa		69

Media

Journalistiska framställningar (Sandelin 2016; samt flera reportage publicerade av DOKU) och medias rapportering om IS-krigare (exempelvis Olsson & Salihu 2015, *Uppdrag Granskning*, eller Edblom et al. Utan år) är viktiga källor även om dessa inte primärt har använts i föreliggande projekt för att validera forskningen. Till skillnad från forskare som har haft svårt att få tag på informanter innehåller flera journalistiska reportage uppgifter om personer som har varit skrivna i Göteborg eller i närliggande städer (Borås, Halmstad) och som har anslutit sig till Islamiska staten och liknande rörelser under perioden 2012 och 2016. Exempelvis redovisar Olsson och Salihu i *Expressen* den 19 december 2015 information om 23 personer från Göteborg, Halmstad och Borås och Sandelin och Lodenius (2023) redovisar uppgifter om ”71 personer som reste till IS och andra jihadistgrupper under början och mitten av 10-talet”. Förutom *Göteborgs-Posten* har information från dags- och kvällstidningar som *Dagens-Nyheter*, *Svenska Dagbladet*, *Aftonbladet* samt *Expressen* varit speciellt viktiga för att få en mer detaljerad bild av de som anslöt sig till en väpnad kamp i Syrien och Irak.

För detta projekt har de journalistiska källorna också varit viktiga eftersom de ger oss en inblick i hur diskussionen om kampen mot våldsbejakande extremism har tagit form och vilka positioner som framträder i debatten. Ett sådant material är speciellt framträdande i Jennie Sivenbrings artikeln *A European Guantanamo for Swedish children in Syria? A media analysis on the narrative of repatriation* som bland annat bygger på en systematisk genomgång av svensk dags- och kvällspress som återfinns i databasen Retriver. I denna artikel används sökord/söksträngar som "IS-barn", "al-Hol", "svenska barn, Syrien", "barn, syriska läger" samt "repatriera svenska barn". Syftet med ovan nämnda artikel är att få en bild av hur frågan om så kallade svenska IS-barn framställs och diskuteras i media.

Resultat

Projektets forskningsresultat har eller skall publicerats som peer-granskade artiklar i internationella vetenskapliga tidskrifter eller som kapitel i antologier. Tre av våra texter är publicerade och tre är inskickade för peer-review, det vill säga de är inskickade till en tidskrift för granskning och ännu inte accepterade för publicering. Vi har också publicerat ett bokkapitel i en redaktörsgranskad bok.

Tabell 2: Texter producerade inom projektet

Författare	Titel/källa
Jennie Sivenbring	A European Guantanamo for Swedish children in Syria? A media analysis on the narrative of repatriation, <i>Critical Studies on Terrorism</i> , 2021: https://doi.org/10.1080/17539153.2021.1984038)
Christer Mattsson	The lock pickers, the gatekeepers, and the non-grievables: a case study of youth workers' roles in preventing violent extremism, <i>Nordic Social Work Research</i> , 2021: https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1976259)
Göran Larsson & Christer Mattsson	Social Work as a Tool for Countering Violent Extremism in Sweden. I: <i>Radicalisation, Extremism and Social Work Practice</i> , red., Lena Robinson & M Rafik Gardee, London & New York: Routledge 2022)
Christer Mattsson	Unintended but not unanticipated consequences: youth work, organized crime and concealed radicalization (inskickad för peer-review)
Jennie Sivenbring & Göran Larsson	Constructing police knowledge on IS foreign fighters as a wicked problem: Passing behind the back of the inspecting gaze of the Swedish Police (working paper, preliminär titel)
Göran Larsson	'These are the children of the city. This is not the children of the congregations': The Impact of the Wars in Syria and Iraq on Muslims in Sweden (working paper, preliminär titel)

Diskussion och slutsatser

I denna avslutande del diskuteras och sammanställs de viktigaste forskningsresultaten från projektet. Att sammanfatta ett forskningsprojekt som försöker att adressera ett så kallat wicked-problem är inte lätt och därför bör den som vill ha en djupare analys vända sig till de artiklar och kapitel som har eller skall publiceras inom ramen för projektet (se tabell 2). Efter detta avsnitt följer en punktlista på förslag som kan användas för att peka ut områden där en fördjupad analys behövs eller där vi bedömer att berörda myndigheter och Göteborgs stad kan behöva samla sig för att bättre kunna möta framtida utmaningar i form av våldsbejakande extremism.

Myndighetspersoner, inom skola, socialtjänst, fritid och polis, beskriver sina erfarenheter av radikaliseringsprocesser till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd på ett liknande sätt. Ungefär som i forskningslitteraturen lyfter informanterna i vårt projekt fram å ena sidan strukturella förklaringar (rasism, utanförskap) och ideologiska samt teologiska förklaringar (våldsromantik, drömmen om en ”ren” form av islam) å andra sidan. Medan några betonar struktur kan andra lyfta fram ideologi och teologi som förklarande faktorer och vissa väljer att söka flera olika förklaringar. Gränserna är ofta flytande och de två positionerna som lyfts fram – det vill säga struktur eller ideologi/teologi – skall bäst ses som idealtyper. De förklaringsmodeller eller orsaker som lyfts fram i intervjuer är starkt kopplade till hur orsaker till radikalisering framställs i lokala, nationella och transnationella policydokument. Få av deltagarna kunde uppge personliga erfarenheter av direkt kontakt med individer som vara nära förestående att resa i väg för att ansluta sig till terrorgrupper eller på annat sätt skulle kunna sägas vara radikaliserade. De olika beskrivningarna av radikaliseringsförlopp byggde på ett fåtal anekdoter vilka förefaller välspredda inom organisationen och förklaringsmodellerna liknar som sagt de som återfinns i policydokument. Detta är ett fenomen som är känt sedan tidigare inom arbete med att förebygga våldsbejakande extremism (Mattsson 2019).

Trots att informanterna lyfter fram liknande förklaringar och erfarenheter av våldsbejakande extremism kan våra studier visa att olika myndigheter och tjänstemän upptäckte att göteborgare reste för att ansluta sig till Islamiska staten och liknande rörelser vid olika

tidpunkter. Först att upptäcka problemet med göteborgare som reste till Syrien och Irak var fritidsledare i de nordöstra stadsdelarna som hade en personlig koppling till stadens särskilt utsatta områden (Mattsson 2021). Men när dessa rapporterade om vad de såg och hörde tycks deras iakttagelser inte alltid nått fram till ledningen. En möjlig förklaring är att många av de som hade en kontakt med området endast var anställda på kort tid för att lösa ett specifikt problem. De saknade ofta en formell utbildning och på grund av sina osäkra anställningsformer hade de inte tillgång till arbetsplatsträffar (APT). Därmed hade de små möjligheter att förmedla sina insikter eller att diskutera sina observationer med andra kollegor och chefer. Dessa så kallade trovärdiga budbärare spelar ofta en viktig roll för att lösa problem och medla i konflikter som är svåra att lösa för de som inte själva är hemmahörande i de utsatta områdena. På många sätt har sådana personer använt sitt sociala kapital för att lösa arbetsuppgifter som majoritetssamhällets representanter inte förmår att lösa. Att fortsätta att arbeta med så kallade trovärdiga budbärare är viktigt för staden, men dessa måste ges utbildning och hållbara anställningar som säkerställer att de blir en naturlig del i den ordinarie verksamheten (Mattsson 2021).

Samtidigt som det är viktigt att inkludera och använda sig av personer som har personlig förankring och trovärdighet i ett specifikt område (i vårt fall i så kallade särskilt utsatta områden) kan det också vara problematiskt att släppa den professionella kontrollen. I en av projektets studier (Mattsson, under utgivning) belyses hur det kan gå om allt för stor kontroll ges till de som endast har en lokalförankring och trovärdighet. Professionalitet och krav på utbildning och följandet av regelverk måste gälla oavsett personalens sammansättning.

I projektet har det även framkommit att det fanns betydelsefulla skillnader mellan exempelvis olika delar av polisen och säkerhetspolisen när det gäller arbetet mot våldsbejakande extremism. Initialt såg säkerhetspolisen frågan om terrorism och våldsbejakande islamism främst som deras fråga, men med tiden blev det allt tydligare att flera aktörer förväntades arbeta med frågan och med tiden kom övriga polisen att få en mer framskjuten roll. Problemets omfattning och beskrivning förändrades också i och med att allt fler svenskar anslöt sig till Islamiska staten och liknande rörelser. Samtidigt som en nationell samordnare tillsattes (2014) och frågan blev alltmer komplex fanns få eller inga lokala försök i Göteborg att samordna hur olika myndigheter skulle arbeta med det så kallade utresandeproblemet (se även riksrevisionens rapport om informationsutbyten inom polisen, RIR 2018:3). Att det inte fanns sådana rutiner i Göteborg är kanske inte speciellt förvånande och det var först 2016 som

utredningen *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism: Nationell samordning och kommunernas ansvar* (SOU 2016:92) publicerades. Vid denna tidpunkt hade i princip resandet till Syrien och Irak upphört från Sverige och Islamiska staten och liknande rörelser förlorade alltmer territorium för var dag som gick (Gustafsson & Ranstorp 2017, 77–78).

I *Nationell strategi mot våldsbejakande extremism* (2016) ges polisväsendet ett särskilt ansvar för att hantera frågan. Polisen är också tillskrivna uppgiften att ha ett informations- och utbildningsansvar gentemot övriga organisationer och verksamhetsgrenar (Sivenbring & Andersson Malmros 2019; 2021). Detta ansvar antyder att resandeproblematiken ligger inom det kriminalpolitiska området och att brottsförebyggande och förhindrande insatser ses som en väg att få bukt med problemet. I media har dock både polisen och myndigheter understundom anklagats för att ha varit naiva och agerat alltför sent och tandlöst (Julin 2017). Dessa förväntningar var helt eller till viss del omöjliga eftersom det saknades lagstiftning som kunde användas för att förhindra personer att resa till konfliktzonerna i Syrien och Göteborg. De möjligheter som fanns till straffrättsliga påföljder handlade enbart om brott som begicks i tredje land, brott som varit svåra att bevisa då resenärer återvänder till Sverige.⁴ Före 2016 hade polisen få möjligheter att ingripa i fall där misstanke fanns om att individer planerar att resa. Flera insatser blev därmed först möjliga att implementera efter att resandet från Göteborg och Sverige hade upphört till Islamiska staten och liknande rörelser.

På basis av våra intervjuer och den existerande forskning är det också rimligt att anta att merparten av de göteborgare som hade åkt för att ansluta sig till Islamiska staten och liknande rörelser åkte till konfliktzonerna i Syrien och Irak innan stadens olika myndigheter hade fått upp ögonen för problemet. När stadens insatser och aktiviteter mot våldsbejakande extremism är som mest intensiva har resandet redan börjat avta och när lagstiftningen är på plats 2016 har resandet från Göteborg redan upphört (Gustafsson & Ranstorp 2017, 77–78). Vidare kan stiftelsen DOKU konstatera att skolan endast i undantagsfall var en instans som hade kännedom om problematiken med radikaliserings. Det kan i första hand förklaras genom att medianåldern för de som reste var 23 år (Sandelin & Lodenius 2023) och därmed inte längre

⁴ Trots det har ett antal personer dömts då filmmaterial har kunnat användas som bevis på att svenskar deltagit i avrättningar. Den lag som trädde i kraft 1 april 2016 medförde bland annat en kriminalisering av terrorresor och förbud mot finansiering av terror, rekrytering samt samröre med terrororganisationer. År 2022 skärptes lagen ytterligare för att inbegripa förbud mot uppmaning och utbildning till terrorism, därtill skärptes straffen för terrorbrott och terrorbrott kan inte längre preskriberas.

är elever.⁵ Samtidigt visar DOKU att en överväldigande majoritet av de som reste från Göteborg och som anslöt sig till terror hade en misslyckad skolgång och att endast en hade bedrivit mer omfattande högskolestudier (Sandelin & Lodenius 2023).

Våra intervjuer visar exempelvis att lokala polisen kunde ha information och känna till att något var på gång att hända. Detta var dock inget som kommunicerades inom organisationen eftersom frågan inte alltid sågs som en fråga för polisen utan för andra myndigheter. Det var framför allt poliser som hörde talas om diskussioner i området, uppmärksammade aktiviteter med föreläsare och predikanter i moskéer, möteslokaler och sociala sammanhang som tydde på radikaliserings till våldsbejakande tolkningar av islam. Men som nämnts ovan, fanns det inga incitament till att ingripa eftersom det var svårt att belägga att något brottsligt skedde vid dessa tillfällen. Samtidigt som det fanns en oro för våldsbejakande miljöer var inte heller själva resandet automatiskt betraktat som ett akut lokalt problem eftersom konflikterna i Syrien och Irak utspelade sig långt ifrån Göteborg.

Vid tidpunkten för den arabiska våren och i början av de eskalerande konflikterna i Syrien tycks många tjänstemän också haft vissa svårigheter att skilja mellan en legitim kamp för demokrati och det som snart utvecklades till en militärkamp. Till en början var det många som var glada för att demokratin äntligen höll på att få fotfäste i länder som Syrien och Irak, men den Islamiska statens växande styrka kom snart att både förvåna och skrämja många människor i samhället. Denna oro märks inte minst mellan olika muslimska grupperingar i staden och många blev nu rädda att uttrycka sitt stöd för det syriska folket som kämpade mot den syriska regimens brutala våld (Larsson, under utgivning). Samtidigt med denna utveckling upplevde flera av informanterna inom gruppen närstående att staden också blev mer nervös och försiktig med att använda sig av muslimska organisationer i arbetet med våldsbejakande extremism.

Flera myndighetspersoner uttrycker också en osäkerhet kring huruvida utresandeproblematiken skulle ses som en särskild fråga som krävde särskilda och nya insatser eller om dessa problem kunde lösas inom befintliga strukturer och med hjälp av de metoder som redan fanns på plats (Larsson & Mattsson 2022). Detta innebar en svår och

⁵ Denna siffra kan jämföras med Gustafsson och Ranstorp (2017) som anger medianåldern till 27 år.

motsägelsefull situation för många tjänstemän, inte minst för polisen (Sivenbring & Larsson, under utgivning).

Något förvånade tycks även betydelsefulla andra, föräldrar, syskon, vänner, släktingar och personer inom föreningslivet, beskriva sina erfarenheter av radikaliseringsprocesser till jihadism bland individer och gäng/subkulturer i Göteborg med omnejd på ett liknande sätt som tjänstemän och myndigheter. Huruvida detta beror på att dessa båda kategorier av informanter har färgats av den publika diskussionen om våldsbejakande extremism och kommit att ta till sig de förklaringar som har saluförts i den offentliga debatten eller om de har samma erfarenheter oberoende av varandra är mycket svårt att säga. Samtidigt som det finns dominerande uppfattningar inom vissa tjänstekategorier om hur, när och var problem uppstår tycks även vissa ha fått en förändrad uppfattning med tid. I stället för att betona enskilda individers livssituation (vilket exempelvis är vanligt inom socialtjänsten) kom vissa tjänstemän med tiden att förändra sin förståelse av problemet och betona ideologier och teologi som dominerande förklaringar. Huruvida dessa förändringar är relaterade till hur det offentliga samtalet utvecklades om IS-krigare och hur frågan kom att diskuteras är svårt att belägga, men det var påtagligt att diskussionen om att ”man inte gjorde något” eller ”att man låg efter på området” påverkade diskussionen om problemet både i samhället samt bland tjänstemän på olika myndigheter (Larsson & Mattsson 2022).

Att vi misslyckades med att intervjua de som rest och återvänt från en tid hos Islamiska staten och liknande rörelser är i sig självt ett viktigt resultat. Redan tidigare studier har påtalat att våldsbejakande muslimer är betydligt mer ljusskygga än exempelvis högerextrema grupperingar (CVE 2022, 42; Ranstorp et al. 2018). När Islamiska staten utropade sitt kalifat 2014 och när rörelsen var som starkast var det inte ovanligt att personer i Göteborg uttryckte sympati i publika sammanhang, inte minst på sociala medier (se till exempel Gustafsson 2015; Kaati 2017 samt Stjernholm 2013 för Sverige). Detta bekräftas också i föreliggande projekt och flera tjänstemän och närstående vittnar om att så var fallet även i Göteborg. Denna öppenhet kom dock att förändras i och med att Islamiska staten förlorade kontroll över sina erövrade områden. En rädsla för att låta sig intervjuas kan därför handla om att det finns en brottsmisstanke mot de som återvänt, men många är också traumatiserade av sina upplevelser och vill helst lägga tiden hos Islamiska staten och liknande rörelser bakom sig. Ett annat problem är att flera tjänstemän som har varit eller som är i kontakt med återvändare inte får förmedla kontakt med de som har varit i Syrien och Irak på grund av rådande sekretess.

Problemet med delning av känslig information mellan myndigheter är något som både socialtjänsten och polisen har betonat i flera sammanhang när det gäller både gängkriminalitet och våldsbejakande extremism (Hjertstedt 2022).

Ovilja mot att låta sig intervjuas kan eventuellt minska med tiden. När en viss tid har förflutit kanske några av de som varit hos Islamiska staten eller motsvarande rörelser snarare har ett behov av att berätta om sina upplevelser och ge en fördjupad bild av varför de åkte och vad som eventuellt hade kunnat hindra dem från att ta ett sådant livsavgörande och destruktivt beslut. Om så är fallet bör dessa röster skyndsamt dokumenteras och analyseras på ett systematiskt och vetenskapligt sätt. Men för att kunna säga något om vilka insatser som hade kunnat förhindra personer från att ansluta sig till våldsbejakande tolkningar av islam krävs även jämförelser med kontrollgrupper. Idag vet vi exempelvis relativt mycket om de som åkte när det gäller utbildning, ålder, kön, socio-ekonomisk bakgrund och eventuell kriminalitet (Gustafsson & Ranstorp 2017; Rostami et al. 2020; Sandelin & Lodenius 2023), men än så länge finns det ingen svensk studie där en kontrollgrupp som exempelvis består av personer som sympatiserade med Islamiska staten samt hade en liknande socio-ekonomisk bakgrund som de som reste, men som inte tog ett sådant beslut, ingår. Först vid en sådan jämförelse skulle det bli möjligt att kunna ta fram metoder om vad som fungerar och vad som inte fungerar för att stoppa personer från att ansluta sig till en våldsbejakande rörelse. Då både vägen in och väg ut ur en våldsbejakande rörelse tycks uppvisa stora likheter oberoende om det handlar om religion eller politiska och ideologiska rörelser (Juergensmeyer 2017; Mattsson & Johansson 2020) kan en jämförande studie (där en kontrollgrupp ingår) vara av stor betydelse för att kunna motverka framtida utmaningar från våldsbejakande rörelser.

Jämfört med perioden kring arabiska våren och Islamiska statens uppgång är situationen idag annorlunda för de som sympatiserar med våldsbejakande islamism. Snarare än att ventileras åsikter offentligt finns en risk att sympatisörer med Islamiska staten och liknande rörelser fortsätter att sprida och propagera för våldsamma tolkningar i hemlighet. Att Islamiska staten har förlorat kontrollen över ett geografiskt område i Syrien och Irak skall därmed inte ses som en slutgiltig seger. Rörelsens åsikter och sympatisörer finns kvar, men i västvärlden har de gått under jorden med sina åsikter vilket gör dem farliga, fast på ett nytt sätt. Enligt exempelvis Marco Nilsson och Henriette Frees Esholdt (2022) finns indikationer på att återvändare och de som sympatiserar med Islamiska staten och liknande rörelser riskerar att sugas upp av kriminella gäng. Även om gängens livsstil bygger på kriminalitet och drogförsäljning

(inklusive egen konsumtion), något som inte rimmar väl med Islamiska statens tolkning av islam där exempelvis droger är strikt förbjudet, tycks det finnas en acceptans för att personer går med i gäng eller lever ett "gangsterliv". För dessa personer kan man be, menar Nilsson och Frees Esholdt, medan de som i stället väljer att lämna Islamiska staten och gå med i en icke-våldsbejakande "vanlig" muslimsk församling blir däremot ett större hot. Enligt denna logik bygger ett sådant beslut på ett medvetet val där man tar avstånd från våld. De som bryter med Islamiska statens eller liknande rörelsers tolkningar kan dock behålla en konservativ muslimsk livsstil (Nilsson & Frees Esholdt 2022) även om de går med i en icke-våldsbejakande församling. Precis som för kriminella gäng eller högerextrema individer gäller det att samhället skapar vägar ut ur våldsbejakande miljöer (Mattsson & Johansson 2022). Om det inte finns någon väg ut ur en rörelse som Islamiska staten är risken stor att personer antingen blir kvar i våldsbejakande miljöer eller sugts upp i kriminella gäng.

Samtidigt som det finns ett behov av att ta fram så kallade exit-vägar har samhällets relation med muslimska församlingar förändrats sedan terroråden den 11 september 2001 och inte minst efter framväxten av Islamiska staten. Föreliggande projekt indikerar bland annat att flera av varandra oberoende muslimska församlingsföreträdare, muslimska föreläsare och muslimer aktiva inom det muslimska civilsamhället i Göteborg upplever att de har blivit alltmer distanserade och avskärmade från majoritetssamhället sedan 2014. I stället för att bli en del av lösning – vilket de själva menar att de skulle kunna vara – har de kommit att bli sedda som ett problem. I samband med Islamiska statens framväxt och att göteborgare började resa till konflikterna i Syrien och Irak försökte flera av de som vi intervjuat att bli en del av lösningarna och hjälpa till i arbetet med våldsbejakande islamism. Till skillnad från att bli betraktad som en potentiell och viktig aktör som skulle kunna nå fram till ungdomar som var redo att resa blev man avvisad och ingen ville lyssna på vare sig problembeskrivningar eller lösningar som föreslogs av muslimska företrädare. Att relationen mellan muslimska församlingar och myndigheter är ansträng är även något som uppmärksammats av media (Ferhatovic & Ljung Nielsen 2023).

Oavsett om Göteborgs stad delar denna beskrivning eller inte menar vi att det finns god anledning att se över och skapa samarbetsytor mellan staden och församlingarna. Dessa samarbetsytor måste givetvis vara av god kvalitet, men det är också viktigt att lyssna på förklaringar och lösningar som kanske inte överensstämmer med rådande uppfattningar. Att endast tala med de församlingar som delar stadens perspektiv är därmed knappast en lösning.

Dessa perspektiv är också viktiga eftersom konflikterna i Syrien och Irak och problemet med våldsbejakande grupperingar riskerar att spilla över på majoriteten av muslimer som inte sympatiserar med våld.

Enligt både forskningsresultat från föreliggande projekt och internationell forskning (Mamdani 2002; Mythen et al. 2009; Schclarek Mulinari 2019; Lindekilde 2012; Vermuelen 2014) finns en risk att metoder som används för att motverka våldsbejakande tolkningar av islam kan bli något som skapar nya motsättningar, spänningar och konflikter i stället för att lösa ett problem. Oavsett vägval bör Göteborgs stad sträva efter att öka tilliten bland de grupper som har lägst tillit i samhället och precis som Holmberg och Rothstein visar är det just bland de invandrartäta och särskilt utsatta områdena som tilliten till både myndigheter och medborgare är som lägst (Holmberg & Rothstein 2022; Esaiasson 2020). Att tala med eller att ha kontakt med ett större antal församlingar skall givetvis inte ses som att staden delar de värdegrunder som kan återfinnas i alla församlingar, bland vissa medborgare eller grupper. Men att stänga ute vissa perspektiv skapar ingen eller små förutsättningar att påverka och få inflytande i diskussioner som annars förs i slutna rum. Ett fundament i en stark demokrati som upprätthåller rättsstatens principer är att göra en bodelning mellan åsikter och handlingar. Att vissa värderingar är problematiska för majoriteten är givetvis något som måste få lova att debatteras och kritiseras och både rätten till yttrandefrihet samt religionsfrihet måste upprätthållas. Men i en stark rättsstat är det först när någon handlar på ett sätt som bryter mot lagen som samhället har ett problem. Dessa aspekter är tyvärr inte självklara i dagens samhälle och det kan finnas skäl att fundera över hur Göteborgs stad kan arbeta för att stärka kunskapen om demokrati och alla människors lika värde i samhället.

Rekommendationer

På basis av föreliggande projekt ger vi utan inbördes rangordning följande rekommendationer till Göteborgs stad och berörda myndigheter:

- Att staden arbetar med personer som har en lokal förankring i utsatta områden, så kallade trovärdiga budbärare, har fog för sig. Emellertid måste detta arbete grunda sig i jämlika förhållande mellan arbetsgivare och de anställda. Tillgång till trygga anställningar och därmed alla de mötesformer där både information och makt

möjliggörs är en grundläggande förutsättning. Samtidigt är det nödvändigt att det upprättas riktlinjer för att undvika att personer med dubbla lojaliteter anställs.

- I möjligaste mån bör ett systematiskt arbete inledas för att analysera, dokumentera och bedöma hur globala processer kan få inverkan och påverkan på lokalsamhället i Göteborg.
- Samverkan mellan olika myndigheter är avgörande för att motverka både våldsbejakande extremism och gängbildningar. För att kunna effektivisera ett sådant arbete behövs både ett forum och en handläggningsordning för hur personkänslig information skall kunna delas mellan olika myndigheter utan att bryta mot rådande lagar och regler.
- I projektet framkommer tecken på att konflikterna i Syrien och Irak har haft effekter både på relationen mellan olika individer och grupper med rötter i Mellanöstern samt mellan muslimska organisationer i Göteborg. För att minska potentiella spänningar och för att hitta samverkansytor behövs nya forum för dialog och byggandet av mer motståndskraftiga relationer mellan olika minoritetsgrupper och staden.
- När tiden är mogen bör en omfattande intervjustudie genomföras med de som rest och återvänt från en tid hos Islamiska staten och liknande rörelser. En sådan studie skulle med fördel också innefatta en kontrollgrupp av personer som sympatiserade med dessa rörelser men som valde att inte åka.
- Skolan är en möjliggörare för att skapa motståndskraft (resilience) hos individer som växer upp i riskmiljöer. Betydelsen av att utveckla och systematisera det arbetet kan inte underskattas.

Referenser

- Aho, J. A. (1994). *This thing of darkness. A sociology of the enemy*. Seattle: Washington University Press.
- Alian, N.H.M. (2016). *The Representation of the Arab Spring Narrative in English and Arabic News Media*. Leeds: The University of Leeds
- Andersson Malmros, R. & Mattsson, C. (2017). *Från ord till handlingsplan. En rapport om kommunala handlingsplaner mot våldsbejakande extremism*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. Hämtad från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/66721/gupea_2077_66721_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (besökt 2023-01-08).
- Bakker, E. & de Bont, R. (2016). Belgian and Dutch Jihadist Foreign Fighters (2012-2015): Characteristics, Motivations, and Roles in the War in Syria and Iraq. *Small Wars & Insurgencies* 27(5):837–857.
- Baram, A. (1997). Neo-tribalism in Iraq: Saddam Hussein's Tribal Policies 1991–96. *International Journal of Middle East Studies* 29(1): 1–31.
- Basra, R. & Neumann, P. (2016). Criminal pasts, terrorist futures: European Jihadists and the new crime-terror-nexus. *Perspectives on Terrorism* 10(6): 25–40.
- Bloom, M. & Horgan, J. (2019). *Small Arms: Children and Terrorism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Cockburn, P. (2015). *Jihadisternas återkomst: Islamiska staten och det nya sunnimuslimska upproret*. Lund: Celanders.
- Cohen, K. & Kaati, L. (2018). *Digital Jihad: Propaganda from the Islamic state*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).
- Coolsaet, R. (2016). *Facing the fourth foreign fighter wave. What drives Europeans to Syria, and the Islamic State? Insights from the Belgian case*. Brussels: Egmont, The Royal institute of International Relations.
- CVE (2022). Den våldsbejakande islamistiska miljön. En kunskapsöversikt. Stockholm: CVE/BRÅ.

- Edblom, K., Wiman, E. & Sandelin, M. (Utan datum). ”Vi reser för att kriga och dö”. *Aftonbladet*. Hämtad från <https://svenskajihadister.story.aftonbladet.se/> (besökt 2023-01-09).
- Edling, C. & Rostami, A., red (2017). *Våldsbejakande extremism. En forskarantologi*. Stockholm: Wolters Kluwers (SOU 2017:67). Hämtad från <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1183258/FULLTEXT01.pdf> (besökt 2023-01-08).
- Ekéus, R. (2018). *Mellan två krig. Saddams fall och IS födelse*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Ellis, B. H, Cardeli, E., Bloom, M., Brahmhatt, Z. & Weine, S. (2020). Understanding the Needs of Children Returning from Formerly ISIS-Controlled Territories through an Emotional Security Theory Lens: Implications for Practice. *Child Abuse and Neglect* Vol. 109. doi:[10.1016/j.chiabu.2020.104754](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104754).
- Esaiasson, P. (2020). *Förorten: ett samhällsvetenskapligt reportage*. Stockholm: Timbro.
- Ezekiel, R. S. (2002). An Ethnographer Looks at Neo-Nazi and Klan Groups: The racist mind revisited. *American Behavioral Scientist* 46(1): 51–71.
- Fazlhashemi, M. (2013). *Den arabiska våren: folkets uppror i Mellanöstern och Nordafrika*. Lund: Historiska media.
- Ferhatovic, M. & Ljung Nielsen, V. (2023). Moskéns ordförande ville samarbete med socialtjänsten – möttes av tystnad. *Dagens-Nyheter* den 2 februari, 2023.
- Finnbogason, D, Larsson, G & Svensson, I. (2019). Is Shia-Sunni Violence on the Rise? Exploring New Data on intra-Muslim Organized Violence 1989-2017. *Civil Wars* 21(1):25–53.
- Galvez, P. & Medin, J. (2022). *Amanda. Min dotters resa till IS*. Verbal förlag.
- Gustafsson, L. (2015). *Våldsbejakande islamistisk extremism och sociala medier*. Stockholm: Försvarshögskolan. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:fhs:diva-5620> (besökt 2023-01-09).
- Gustafsson, L. & Ranstorp, M. (2017). *Swedish foreign fighters in Syria and Iraq: an analysis of open-source intelligence and statistical data*. Stockholm: Swedish Defence University. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:fhs:diva-6731> (besökt 2023-01-09).
- Heath-Kelly, C. (2013). Counter-terrorism and the counterfactual: Producing the “radicalisation” discourse and the UK PREVENT strategy. *The British Journal of Politics and International Relations* 15(3): 394-415.

- Hegghammer, T. (2013). Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting. *American Political Science Review* 107(2): 1–15.
- Hjertstedt, M. (2022). Uppgiftslämnande mellan polis och andra myndigheter. I *Polisiärt arbete i utsatta område – utmaningar och möjligheter*, red. Ghazinour, M. & Eriksson, M. Lund: Studentlitteratur, 247–266.
- Holmberg, S. & Rothstein, B. (2022). Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i utsatta områden. I *Du sköra nya värld*, red. Anderson, U., Oscarsson, H., Rönnerstrand, B. & Theorin, N. Göteborg: SOM, 61–72.
- Hoyle, C., Bradford, A. & Frenett, R. (2015). *Becoming Mulan? Female Western Migrants to ISIS*. London: Institute for Strategic Dialogue.
- Ibrahimi, Y. S. (2018). Violence-producing Dynamics of Fragile States: How State Fragility in Iraq Contributed to the Emergence of Islamic State. *Terrorism and Political Violence* 32(6): 1–24.
- Ismail, E. (2015). Varför ville du dö Samir? *Dagens Arena*, Nr. 1, 28–36. Hämtad från: <http://www.dagensarena.se/magasinetarena/varfor-villedu-do-samir/> (besökt 2023-01-12).
- Juergensmeyer, M. (2017). *Terror in the mind of God: the global rise of religious violence*. California: University of California Press.
- Julin, J. (2017). Terrorforskaren Magnus Ranstorp: Sverige har förlorat flera år. *SvT Nyheter*, 28 mars. Hämtad från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/terrorforskare-1> (besökt 2023-01-09).
- Kaati, L. (2017, red.). *Det digitala kalifatet. En studie av Islamiska statens propaganda*. Stockholm: FOI. Hämtad från <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4429--SE> (besökt 2023-03-10).
- Kazimi, N. (2006). Zarqawi's Anti-Shi'a Legacy: Original or Borrowed? *Current Trends in Islamist Ideology* Vol. 4: 53–71.
- King, M. & Taylor, D. M. (2011). The radicalization of homegrown jihadists: A review of theoretical models and social psychological evidence. *Terrorism and Political violence* 23(4): 602-622.
- Kudnani, A. (2014). *The Muslims are Coming! Islamophobia, Extremism and the Domestic War on Terror*. London & New York: Verso.
- Landau-Tasseran, E. (2023). Jihād. I Pink, J. (ed.), *Encyclopaedia of the Qur'ān*, Leiden & Boston: Brill Online.

- Levy, B., & V. Sidel. 2008. War and Public Health. *European Journal of Public Health* 18(3): 348–349.
- Lindekilde, L. (2012). Neo-liberal Governing of ‘Radicals’: Danish Radicalization Prevention Policies and Potential Iatrogenic Effects. *International Journal of Conflict and Violence* 6(1): 109–125
- Lund, A. (2014). *Syrien Brinner – Hur revolutionen mot Assad blev ett inbördeskrig*. Stockholm: Silc förlag.
- Mamdani, M. (2002). Good Muslim, Bad Muslim: A Political Perspective on Culture and Terrorism. *American Anthropologist* 104(3): 766–775.
- Mattsson, C. (2019). Policing Violent Extremism: How the Global War on Terror Meandered Into Local Municipal Policies in Sweden. *Sage Open*. Published online March 2019.
- Mattsson, C. (2021). The lock-pickers, the gate keepers, and the non-grievables: a case study of youth workers’ roles in preventing violent extremism. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1976259>
- Mattsson, C. & Johansson, T. (2020). *Den hatfulle andre. Vägar in i och ut ur nynazistiska rörelser*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Martini, A. (2018). Making Women Terrorists into “Jihadi Brides”: An Analysis of Media Narratives on Women Joining ISIS. *Critical Studies on Terrorism* 11 (3): 458–477.
- McCants, W. (2015). *The ISIS apocalypse. The history, strategy, and doomsday vision of the Islamic state*. St. Martins press.
- Meijer, R. (2009, ed.). *Global Salafism: Islam’s New Religious Movement*. London: Hurst.
- Monaghan, J. & Molnar, A. (2016). Radicalisation theories, policing practice, and the future of terrorism? *Critical Studies on Terrorism* 9 (3): 393–413.
- Mythen, G., Walklate, S. & F. Khan, F. (2009). ‘I’m a Muslim, but I’m not a Terrorist’: Victimization, risky identities and the performance of Safety. *British Journal of Criminology* 49(6): 736–754.
- Napoleoni, L. (2005). *Uppror i Irak. Al-Zarqawis heliga krig*. Översättning till svenska av Stefan Lindgren. Stockholm: Leopard.
- Nationell strategi mot våldsbejakande extremism* (2016). Stockholm: Nationella samordnaren mot våldbejakande extremism. Hämtad från <https://www.regeringen.se/49f3a8/contentassets/8e9319885a544c00bc788e3a371f93b3/nationell-strategi-mot-valdsbejakande-extremism> (besökt 2023-01-12).

- Neumann, P. (2008). *Perspective on radicalization and political violence – Papers from the first international conference on radicalization and political violence 18-18 January 2008*. London: The International centre for the study of radicalisation and political violence. Hämtad från: <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/11/Perspectives-on-Radicalisation-Political-Violence.pdf> (besökt 2023-03-02).
- Neve, R., Weerman, F., Eris, S. & van Prooijen, J.W. (2020). Radicalisation and travelling to Syria among delinquent youths: A case study from the Netherlands. *Journal of deradicalization* No. 22: Hämtad från <https://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/327/215> (besökt 2023-01-08).
- Nilsson, M. (2015). Foreign Fighters and the Radicalization of Local Jihad. Interview Evidence from Swedish Jihadists. *Studies in Conflict and Terrorism* 38(5):343–358.
- Nilsson, M. & Frees Esholdt, H. (2022). After the Caliphate: Changing Mobilization in the Swedish Salafi-Jihadist Environment following the Fall of ISIS. *Studies in Conflict & Terrorism*. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2022.2104682>
- O'Donnell, A. (2016). Securitisation, Counterterrorism and the Silencing of Dissent: The educational implications of Prevent. *British Journal of Educational Studies* 64(1), 54–76.
- Olsson, D. & Salihu, D. (2015). 34 svenska IS-krigare och jihadister. *Expressen*, 19 December. Hämtad från <https://www.expressen.se/gt/34-svenska-is-krigare-och-jihadister/> (besökt 2023-01-09).
- Peresin, A. & Cervone, A. (2015). The Western Muhajirat of ISIS. *Studies in Conflict & Terrorism* 38(7):495–509.
- Ranstorp, M., Ahlin, F., Hyllengren, P. & Normark, M. (2018). *Mellan salafism och salafistisk jihadism – Påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Rembe, M. (2021). IS-familjernas öden. Frågan omvärlden duckar för. *Världspolitikens Dagsfrågor*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- RIR (2018). *För säkerhets skull – utbytet av underrättelseinformation mellan Polismyndigheten och Säkerhetspolisen*. Stockholm: Riksdagens internttryckeri, RIR 2018:3.
- Rittel, H. W. J. & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences* 4(2): 155–169.

- Rostami, A. et al. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier. Hämtad från <https://www.iffs.se/publikationer/if-rapporter/valdsbejakande-extremism-och-organiserad-brottslighet-i-sverige/>
- Rostami, A., Sturup, J., Mondani, H., Thevselius, P., Sarnecki, J. & Edling, C. (2020). The Swedish Mujahideen: An Exploratory Study of 41 Swedish Foreign Fighters Deceased in Iraq and Syria. *Studies in Conflict and Terrorism* 43(5):382–395.
- Roy, O. (2018). *Jihad och döden*. Översättning till svenska av Johan Öberg. Göteborg: Daidalos.
- Sandelin, M. (2016). *Svenska IS-krigare – Från al-Qaida till jihadi cool*. Stockholm: Fri tanke förlag.
- Sandelin, M. & Lodenius, A.-L. (2023). Ny studie slår hål på bilden av Syrienjihadisterna. *DOKU* 24 februari 2023. Hämtad från: <https://doku.nu/2023/02/24/ny-studie-slar-hal-pa-bilden-av-syrienjihadisterna/> (besökt 2023-03-02).
- Schclarek Mulinari, L. (2019). The Spectrum of Repression: Swedish Muslims' Experiences of Anti-Terrorism Measures. *Critical Criminology* 27: 451–466.
- Sivenbring, J. (2019). Signs of Concern about Islamic and Right-Wing Extremism on a Helpline against Radicalization. *Journal For Deradicalization*, No. 18/Winter. Hämtad från <https://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/189> (2023-01-08).
- Sivenbring, J. (2021). A European Guantanamo for Swedish children in Syria? A media analysis on the narrative of repatriation. *Critical Studies on Terrorism* 14(4): 536–554.
- Sivenbring, J. & Andersson Malmros, R. (2019). *Mixing logics: Multiagency Approaches for Countering Violent Extremism*. Göteborg: Segerstedtinstitutet. Hämtad från https://www.gu.se/sites/default/files/2020-03/1764750_korrekt-versionmixing-logics_digital_korrekt.pdf (besökt 2023-01-08).
- Sivenbring, J. & Andersson Malmros, R. (2021). Collaboration in Hybrid Spaces: The Case of Nordic Efforts to Counter Violent Extremism. *Journal for Deradicalization* 29: 54–91.
- Skolverket (2006). *Beskrivande data om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning 2006*. Skolverkets rapport nr 283. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a658286/1553961637491/pdf1651.pdf>

- The Soufan Group (2015). *Foreign fighters: an updated assessment of the flow of Foreign fighters to Syria and Iraq*. New York: The Soufan Group.
- Stjernholm, S. (2013). Våldsbejakande och antidemokratiska islamistiska budskap på internet. I: *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens medieråd, 172–236. Hämtad från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/21/95/64/cc6cdb46.pdf> (besökt 2023-01-09).
- Tønnessen, Truls Hallberg (2014) En tragedie i tre akter. Framveksten av den islamske staten. *Babylon. Nordisk tidskrift for Midtøstenstudier* Nr. 2: 24–35.
- van Ginkel, B. & Entenmann, E. (Eds.) (2016). *The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union Profiles, Threats & Policies*. The Hague: International Center for Counter-Terrorism (ICCT).
- Vermuelen, F. (2014). Extremism at the Local Level: Politics of Engagement in Amsterdam, Berlin, and London. *Terrorism and Political Violence* 26(2):286–306.
- Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm: Säkerhetspolisen.
- Värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Nationell samordning och kommunernas ansvar*. Stockholm: Wolters Kluwers, SOU 2016:92.